

Гендер і „держава загального добробуту” в країнах Західної Європи

Вікторія Ященко,
аспірант кафедри політології
Одеського національного університету
ім. І. Мечникова

Стаття присвячена проблемі досягнення гендерної рівності в процесі розбудови демократичної політичної системи. Використано дані з політичної практики країн Західної Європи.

Гендерна рівність – невід’ємна складова загального принципу рівності як принципу демократичної розбудови держави. До її розуміння існує два підходи. Згідно з першим (формальним) гендерна рівність – це однакове ставлення до кожної особи, незважаючи на обставини. Він ґрунтується на теорії, що всі люди рівні і ставлення до них має бути відповідним. Існує й інший підхід, згідно з яким гендерна рівність означає однакові можливості для всіх у досягненні прибутку. Політика гендерної рівності передбачає використання всіх необхідних засобів для гарантування жінкам і чоловікам рівності при використанні ресурсів та можливостей [1, с. 235].

Сучасна література, присвячена політиці рівності статей, вельми розмаїта. Це і набір теорій та концепцій, що з’явилися внаслідок досліджень у сфері рівних можливостей, і аналіз різних типів „держав загального добробуту” (welfare states). Держава загального добробуту – це „концепція державного управління, в котрій держава відіграє ключову роль у захисті та розвитку економічного і соціального благополуччя своїх громадян. Вона заснована на принципах рівних можливостей, справедливого розподілу багатства і відповідальності суспільства за тих, хто не може самостійно забезпечити собі мінімальні умови для гідного життя [3].

Термін „держава загального добробуту” став широко застосовуватися у 1960-і роки, однак економічні та політичні засади такої держави розвиваються на європейському континенті ще з кінця ХІХ століття, однак найбільш активно після закінчення Другої світової війни.

Державу загального добробуту називають також соціальною державою, підкреслюючи ту важливу роль, яку має виконувати держава для вирішення й регулювання соціальних проблем. Це держава,

найважливішим напрямом діяльності якої є забезпечення добробуту і розвитку усіх своїх громадян. Під досить абстрактним поняттям „загальний добробут” розуміють конкретні напрями діяльності держави щодо організації системи освіти, охорони здоров'я та забезпечення житлом (соціальні служби), боротьби проти бідності і соціального відторгнення, ліквідації будь-яких форм дискримінації тощо.

Розвиток демократичних принципів у європейських країнах відбувався за рахунок поступового розширення соціальної бази демократії та розширення прав громадян. Прийнято виділяти три групи прав – громадянські, політичні та соціальні і, відповідно, говорити про три види або ступені громадянства, де соціальне громадянство відображає найвищий ступінь гарантій прав людини.

Соціальні права стали реальністю відносно недавно в порівнянні з двома іншими групами прав – у ХХ столітті. Ці права мають свою специфіку, вони не так чітко окреслені, як громадянські й політичні. У різних країнах соціальні гарантії значно відрізняються за змістом та обсягом. Соціальні права належать до сфери перерозподілу доходів на підставі існуючих у суспільстві уявлень про справедливість. Розвиток соціальних прав підвищує матеріальну цінність приналежності до соціальної держави і, таким чином, закріплює легітимність національного уряду і державну лояльність.

Національні системи соціального захисту у європейських країнах значно відрізняються за ступенем участі держави в їх організації та фінансуванні, за способом формування соціального бюджету та його розподілу, за ступенем охоплення населення, за якістю і об'ємом послуг і допомог, що надаються.

Виокремлюють чотири моделі організації соціального захисту: корпоративну, або консервативну (Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург), соціал-демократичну, скандинавську (Швеція, Данія, а також Фінляндія), англосаксонську, або бевіриджіанську (Велика Британія, Ірландія) та південно-європейську, або латинську (Греція, Португалія, Іспанія, Південь Італії) [3]. У скандинавських країнах, наприклад, держава контролює і надходження коштів, і організацію соціальних служб, і систему соціального захисту. В країнах з консервативною моделлю держава виконує переважно контролюючу і посередницьку роль між громадянами і державними та приватними фондами, неурядовими організаціями, що забезпечують соціальні програми. У країнах з розвинутою системою соціального захисту держава не тільки забезпечує основні соціальні гарантії, але й піклується про підтримання певного рівня життя через спеціальні програми допомоги людям з низьким рівнем доходів.

Розвинуту систему соціального захисту часто називають системою підтримки „від колиски до могили” – „from cradle to grave”, підкреслюючи її всеохоплюючий характер. Проте великий обсяг соціальних послуг

спирається на вищі податки. В сумі прямі і непрямі податки, що спрямовуються на соціальні потреби, в країнах з соціал-демократичною моделлю можуть сягати майже 55 %, з консервативною моделлю – близько 44 %, з англосаксонською – 37 %. Опитування громадської думки показують, що європейці готові платити високі податки як запоруку свого забезпеченого і захищеного життя [3].

У середземноморських країнах держава менш активно бере участь в організації системи соціального захисту. Відповідальність за соціальне забезпечення покладається в основному на місцевий рівень, сім'ю і церкву, що дозволило деяким дослідникам називати цю модель „рудиментарною“.

Принцип рівності, що спочатку піддавався сумніву, розглядається нині як один з устоїв ліберальних демократичних режимів країн Західної Європи. Водночас фінансування політики забезпечення рівності, як і її пріоритетність, дуже відрізняються в різних країнах. Уряди багатьох держав прийняли, адаптували до національних умов і законодавчо закріпили цілу низку заходів, спрямованих на забезпечення рівності. Однак оцінка ефективності їх реалізації, як і проведення відповідного моніторингу і порівняльного аналізу, часто не здійснюється. Іноді це фрагментарні дослідження на загальнонаціональному і/або галузевому рівні, філософські і соціологічні роздуми про суть поняття рівності тощо.

Панівний нині на Заході напрям аналізу держав загального добробуту зазнає критики з боку деяких дослідників через використання методології, що не враховує в повному обсягу, на їх думку, гендерного чинника. Твердження, що основні теоретичні моделі держави загального добробуту не враховують гендерну складову, передбачає створення нових, альтернативних концепцій, які включають різне трактування гендерних відмінностей задля проведення відповідної державної політики. Інші дослідники наполягають на необхідності синтезу феміністських і традиційних підходів до проблеми, що дозволить поєднати їх найбільш сильні сторони. Як би там не було, все більш очевидною стає потреба у всебічній оцінці політики досягнення рівності як важливого напряму діяльності сучасної цивілізованої держави. Такий аналіз має здійснюватися як всередині окремих секторів діяльності держави, так і в міжсекторному плані (відповідно до напрямів політики держави). Він необхідний як на національному, так і на міждержавному рівнях, включаючи оцінку прогресу у цій сфері в загальноєвропейському контексті.

Аргументи, котрі наводяться авторами, свідчать, що політика рівності статей не може бути органічно вписана в існуючі моделі держав загального добробуту як у зв'язку з їх (моделей) загальною обмеженістю, так і внаслідок явної недооцінки значення соціостатевих відмінностей.

Необхідною умовою ефективною антидискримінаційної стратегії є взаємодія трьох важливих компонентів. До них належить, по-перше,

переконливе обґрунтування антидискримінації, на основі якого може бути досягнута загальна угода за основними принципами для того, щоб була створена і стала сильною та досить широкою підтримка з боку держави. По - друге, прийняття досконало розробленого зводу законів для того, щоб подолати особливі обставини, за яких можуть виникати різні типи дискримінації. По-третє, існування механізмів і місця для ефективних дій, щоб вести боротьбу з дискримінацією у всіх сферах суспільства. Три ці компоненти – етика відмінності, антидискримінаційне законодавство і практика рівності, або, іншими словами, принципи, пропозиції і процеси повинні бути присутні в різній мірі і у всіх країнах. Вони є попередніми умовами успішної антидискримінаційної діяльності. Поки ці елементи не інституціоналізовані належно, прогрес може бути невизначеним і вразливим перед обставинами, що змінюються, такими, зокрема, як економічні спади і зміни в громадській думці. Суперечності і слабкості в будь-якій з цих сфер загрожують міцності всієї стратегії і можуть серйозно підірвати успіхи, досягнуті в інших сферах. Набагато легше завдати шкоди антидискримінаційній стратегії і її досягненням, ніж удосконалити і розширити її вплив. [4, с. 234].

Для того, щоб показати відмінності в глибині і силі політики рівності та в її реалізації у різних країнах, існує класифікація „форм” фемінізму, яка становить інтерес при розгляді стійкості політики в умовах економічних спадів і політичного тиску, а також при вивченні думок про тенденції і можливості політики рівності (таблиця 1).

Таблиця 1
„Форми” фемінізму в політиці рівності [4, с. 235 - 236].

„Форми” фемінізму	Головні ознаки
Державний	Рівність – це частина конституції, вона вища, ніж партійна політика. Конституційний принцип справляє прямий вплив на стратегії, що пропонуються. Втілення в життя – це функціональна вимога, тобто відповідність законодавства і політики принципу рівності є обов’язковою. Політика рівності практикується в усіх основних сферах в суспільстві, що стосуються жінок, включаючи й приватну сферу.
Парламентський	Рівність може бути питанням представництва та ідентичності. Законодавчі ініціативи можуть сприяти прогресу заходів щодо досягнення рівності. Ретельний контроль за законодавством з питань рівності, а також за відповідною політикою та її здійсненням.

Вікторія Ященко

Урядовий	Рівність – це залежна від обставин політика, що має партійні політичні ознаки. Зведення законів встановлює конкретні сфери, де бажана рівність. Законодавство, політичні ініціативи обов’язкові для урядового міністра, що має у своєму розпорядженні ресурси, персонал, повноваження в деяких випадках застосовувати вето і можливість пропонувати закони.
Організаційний (що проводиться спеціально створеною установою)	Закони встановлюють конкретні сфери, де бажана рівність (це зазвичай сфери зайнятості та освіти). Установа отримує повноваження надавати допомогу людям, що подають скарги, розглядати скарги і виступати ініціатором судових процесів. Установа має адекватну частку урядового прибутку. Установа політично автономна. Установа консультує уряд щодо методів досягнення рівності і відповідної політики. Установа може організувати і фінансувати дослідження. Введення посад омбудсменів для того, щоб залагоджувати адміністративні конфлікти і розслідувати складні проблеми.
Добровільний	Розробляє власну програму, яка звичайно не носить партійного політичного характеру. Фінансується внесками своїх членів, органами місцевого врядування. Діяльність з збирання інформації, консультування, створення мережі і лобювання. Може виступати ініціатором кампаній і розробляти процеси змін. Може впливати на вироблення політики і процесів її втілення в життя. Спеціалізується на прямому контакті з жінками і жіночими групами.
Приватний	Працює згідно з існуючими правилами суспільної політики і законодавчими рамками. Створення і прийняття політики рівності – це обов’язок професійних і добровільних індивідів і груп. Втілення політики в життя має добровільний характер і обмежується певними секторами суспільства. Не робить формального внеску в законодавство і формування політики. Приватні організації можуть надавати послуги на ринку для реалізації рівних можливостей.

„Фемінізм, що визначається за характером його проведення в життя”, може мати чіткий зв’язок з головними напрямками феміністської теорії і практики: ліберальний фемінізм має тенденцію віддавати перевагу освіті і дотриманню законів; соціалістичний і марксистський фемінізм схильні

розглядати процеси змін з соціально-економічної точки зору; радикальний фемінізм виокремлює культурний, персональний і статево-природний прояви; постмодерністський фемінізм підкреслює політику відмінності та ідентичності [4, с. 233].

Як бачимо, чим радикальніший феміністський підхід, тим менш вірогідна його схильність до інституціоналізму, властивого конституційному, парламентському і урядовому фемінізму, і тим більш вірогідна його схильність до різномірності і відвертості, властивим добровільному фемінізму.

Деякі західні дослідники феміністської орієнтації (Дж. Буссмейкер, Ф. Гардинер, М. Лейснар) у своїх працях аналізують різні аспекти політики рівності, зіставляючи їх з тим чи іншим типом держави загального добробуту. При цьому міждержавні відмінності в забезпеченні рівності статей розглядаються в контексті різних теоретичних моделей соціальної держави. Та перед тим, як спробувати вибудувати на цій основі будь-яку класифікацію, було б корисно з'ясувати, що розуміємо під поняттям „держави загального добробуту” („соціальна держава”), з одного боку, і що маємо на увазі під „рівністю статей”, з іншого.

Згідно з найбільш поширеними концепціями, соціальна держава являє собою такий тип суспільного устрою, за якого держава гарантує своїм громадянам певний рівень добробуту [4, с. 15]. Йдеться про забезпечення мінімальних стандартів рівня життя громадян за рахунок досягнення високого рівня зайнятості, реалізації соціальних програм і боротьби з бідністю. Дж. Еспінг-Андерсен, автор праці „Три світи капіталістичних спільнот загального добробуту” („The Three Worlds of Welfare Capitalism”, 1990), яку, на мою думку, можна віднести до класики досліджень в цьому напрямі, вважає, що соціальна держава має гарантувати громадянам рівень добробуту, що перевищує задоволення базових чи мінімальних потреб [6, с. 19]. Соціальну державу можна також визначити як державу, що орієнтується на забезпечення кожному громадянину гідних умов існування шляхом сучасної соціальної політики [5, с. 38].

У країнах західноєвропейської демократії політика рівності, як вже зазначалося, реалізується в межах концепції держави загального добробуту. У зв'язку з цим важливо розглянути взаємозв'язок між проблемою гендерної рівності та різними типами таких держав.

Серед типологій держав цього типу найбільше визнання отримала класифікація, запропонована Дж. Еспінг-Андерсеном. Він розглядає відмінності між державами в реалізації концепції загального добробуту з різних точок зору, а саме: типів взаємозв'язку між державою, ринком і сім'єю; відповідних моделей стратифікації; особливостей соціальних прав і свобод громадян. На цій основі Дж. Еспінг-Андерсен виокремлює три типи держав загального добробуту (таблиця 2).

Таблиця 2

Класифікація держав загального добробуту
за Дж. Еспінг-Андерсеном [4, с. 37]

№ п/п	Тип (режим) держави загального добробуту	Відмінні риси	Міра прагнення до досягнення гендерної рівності	Країни
1	Соціал - демократичний	Універсальність соціальних прав, соціальної допомоги. Розвинутість середнього класу. Наявність „декомодифікації”*		
2	Ліберальний	Адресний характер соціальної допомоги. Обмеженість програм соціального забезпечення. Незначний об’єм соціальних трансфертів.	Середня	США, Канада, Австралія, Велика Британія, (за деяких умов також Греція, Португалія)
3	Консервативний	„Декомодифікація” – один з елементів соціальної політики. Функція держави – розподіл суспільних благ. Статусно диференційований характер соціальної політики.	Низька	Німеччина, Австрія, Франція, Італія, (іноді відносять до них і Нідерланди та Люксембург)

* „Декомодифікація” – міра, в якій окремі індивіди чи сім’ї можуть підтримувати соціально прийнятні стандарти життя незалежно від своєї участі в ринкових відносинах.

Загалом у більшості теоретичних праць необхідність державного втручання, на мою думку, пояснюється нездатністю ринкових механізмів вирішити вищезгадані проблеми.

Важливою даною класифікації, як на мене, є недостатнє висвітлення гендерного аспекту, який є невід’ємною складовою політики будь-якої сучасної держави. Розкривається лише міра прагнення до досягнення

гендерної рівності в кожному з типів режиму соціальних держав. Деякі західні дослідники, що вивчають роль і місце гендерної політики в державах загального добробуту (наприклад, А. Лейра) вважають, що з урахуванням гендерного чинника соціал- демократична модель перестає відповідати реаліям скандинавських держав. Так, норвезька система у багатьох відношеннях, на думку А. Лейри, виявляється набагато ближчою до британської, ніж до шведської, оскільки в соціальному плані розглядає жінок переважно як дружин і матерів. Країни, віднесені до ліберальної моделі, мають вельми істотні відмінності при аналізі з точки зору гендеру [7]. Це стає очевидним при порівнянні, наприклад, Австралії і Великої Британії, які, за типологією Дж. Еспінг-Андерсена, характеризуються ліберальним режимом держави добробуту. На думку С. Шейвер, австралійська система забезпечення гарантій менш патріархально орієнтована, ніж британська.

При гендерному аналізі в державах, що належать загалом до консервативної моделі, також спостерігаються відмінності. Франція і Німеччина, наприклад, істотно відрізняються за участю держави в підтримці політичної участі жінки. У Франції ця сфера багато в чому є прерогативою держави, тоді як у Німеччині вона здебільш відноситься до приватної сфери. Аналогічна ситуація і в Нідерландах. Дж. Еспінг-Андерсен вважає, що ця країна має багато спільного з соціал-демократичною моделлю. З іншого ж боку, в Нідерландах помітні явні ознаки консервативної моделі: особлива роль відводиться „головному годувальнику сім'ї” і державному субсидуванню; крім того, чимале значення надається церкві, яка, як відомо, не вітає прагнення жінок до самостійності. Такі приклади свідчать, що гендерні відносини мають свою динаміку в різних типах держав загального добробуту.

Інші інтерпретації держав загального добробуту містять категорії, які також можуть знайти застосування у політиці рівності. С. Лейбфрід, наприклад, розглядає чотири соціально-політичні режими, а саме: скандинавський – дуже близький до класифікації Дж. Еспінг-Андерсена; режим „Бісмарка” – схожий з „консервативною” групою країн у типології Дж. Еспінг-Андерсена; англосаксонський – аналогічний з групою „ліберальних” держав Дж. Еспінг-Андерсена; країни „романського кільця” – нова група держав (Італія, Іспанія, Португалія, Греція). С. Лейбфрід вважає, що до останньої групи можна долучити й Францію як „рудиментарну державу загального добробуту” [4, с. 30 - 31].

Як вже зазначалося, у „романській” групі та ліберальних англосаксонських країнах політика досягнення рівності не належить до пріоритетів держави. Крім того, для обох груп вельми характерна незначна кількість жінок-парламентарів. Разом з тим, ідеологія цих режимів істотно відрізняється: в країнах романської групи католицька доктрина субсидіарності покладає відповідальність за забезпечення рівня добробуту на інститут сім'ї і гальмує зростання кількості працюючих жінок. Навпаки,

заможніші протестантські англосаксонські країни проголошують принцип „самодопомоги” і до мінімуму скорочують витрати на соціальну сферу.

Ф. Гарднер і М. Лейснар ідентифікують країни-„лідери” і країни-„аутсайтери” з точки зору реалізації політики гендерної рівності в державах –членах Євросоюзу. „Лідерами” визнаються скандинавські країни (Швеція, Норвегія, Данія, а також Фінляндія), за якими йдуть Нідерланди, Бельгія і Австрія. „Аутсайтери” – це Франція, Люксембург, Німеччина, Ірландія, а також Іспанія, Велика Британія, Італія, Греція і Португалія (таблиця 3).

Варто провести паралелі та виявити схожість між цією типологією країн і класифікацією Дж. Еспінг-Андерсена. Скандинавські країни-„лідери” можна віднести до групи соціал-демократичних держав. Це виправдано, оскільки в них схильність до принципів рівності і соціальної демократії має глибоке історичне коріння. Жінки-парламентарії у них (30 - 40 %) справляють істотний вплив на державну політику і соціальні технології, сприяючи добробуту жіночого населення. Переконаність жінок-парламентаріїв в необхідності державного втручання виводить їх на передній край боротьби за гендерну рівність.

Нідерланди (нарівні з Австрією, Німеччиною і Люксембургом) потрапляють, згідно з типологією Дж. Еспінг-Андерсена, до категорії „консервативних” держав з населенням, що сповідує католицизм або що представляє змішані конфесії. Ці країни характеризуються добре розвинуеною системою соціального забезпечення.

Таблиця 3

Політика „дружня жінкам” в країнах Західної Європи
станом на 2001 – 2002 рр. [3, с. 128]

Рівень реалізації політики рівності	Країна	Середній бал (за п'яти-бальною шкалою)
„Лідери”	Швеція	4,88
	Норвегія	4,50
	Фінляндія	4,45
	Данія	4,23
	Нідерланди	3,54
	Бельгія	3,48
	Австрія	3,42

„Аутсайтери”	Франція	3,40
	Люксембург	3,10
	Німеччина	3,07
	Ірландія	2,50
	Іспанія	2,09
	Велика Британія	2,03
	Італія	2,00
	Греція	1,83
Португалія	1,83	

Низькі рейтинги Греції і Португалії дозволяють стверджувати, що в цих країнах політика рівності перебуває в зародковому стані. Незважаючи на те, що за типологією Дж. Еспінг-Андерсена вони з певними зауваженнями потрапляють до групи ліберальних режимів, таке порівняння не зовсім відповідає реальній ситуації.

Аналіз державної політики, з одного боку, і політики рівності, з іншого, однозначно свідчить, що з точки зору будь-якої класифікації країни Північної Європи є безперечними „лідерами” в обох сферах. Найвищі рейтингові оцінки щодо дотримання принципу рівності мають лютеранські соціал-демократичні держави. Причому в цих країнах кращі показники досягнуті як відносно рівності жінок в отриманні соціальних благ, так і відносно їх участі в політичному житті (таблиця 4)

Таблиця 4

Дотримання принципу рівності: рейтинги країн [4, с. 32]

Рейтинг	Віросповідання	Ідеологія	Рівень розвитку	Країна
Вищий	Лютеранство	Соціал-демократія	Високий	Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія
Середній	Змішане (католицизм/протестантизм)	Християнська демократія	Високий	Нідерланди, Австрія, Люксембург, Німеччина
Нижчий середнього	Переважно католицизм	Квазі-консервативна	Різний (високий/низький)	Бельгія, Ірландія, Франція, Іспанія, Італія, Велика Британія
Нижчий	Католицизм і православ'я	Консервативна	Низький	Греція, Португалія

Всередині кожної групи країн можуть спостерігатися певні відхилення в рівні витрат на соціальну політику. Однак можна помітити тенденції до розвитку серед деяких країн. Наприклад, Нідерланди наближаються до

Вікторія Ященко

групи скандинавських держав за такими показниками, як запровадження електоральних квот для жінок. Португалія, Іспанія, Греція та Італія схожі з Великою Британією, оскільки державна політика забезпечення рівності в них носить обмежений характер з різних причин (ідеологічних, релігійних тощо).

Ірландія найбільш органічно вписується у „змішану” групу, представлена північними і південними європейськими державами, що мають рейтинги на рівні нижче середнього. Їх рейтинг визначається тим, що там не спостерігається активної політики у сфері забезпечення рівності, котра проявляється насамперед у недостатній участі жінок в суспільному і політичному житті. При цьому у Франції та Італії спостерігається правова колізія: законодавчі акти, що передбачають запровадження квот для жінок при виборах до парламенту, були визнані такими, що не відповідають конституційним нормам.

Наведена вище класифікація є певним кроком до створення типології країн за дотриманням принципу рівності. Вона відображає лише певний часовий зріз, що фіксує як поступ, так і неминучий регрес у цій сфері. Проте ця класифікація забезпечує основу для вироблення досконаліших типологій і може служити інструментом для моніторингу рейтингів країн стосовно дотримання в них принципу рівності.

Відповідно до принципу рівності статей (гендерної рівності), економічні, політичні і соціальні ресурси повинні розподілятися між чоловіками й жінками на рівній основі. Дискримінація за статевою ознакою проявляється в нерівності можливостей статей у багатьох сферах діяльності. Водночас поняття рівності статей ширше, ніж категорія рівності прав на певний рівень добробуту, хоч вони часто і перетинаються. Крім того, політика досягнення рівності в обох сферах засновується на неоднакових критеріях, має різні рівні залучення населення і механізми реалізації. У основі права на певний рівень добробуту лежить право на отримання соціальної підтримки, тоді як рівність статей включає в себе крім рівних прав на соціальне забезпечення ще й рівність можливостей. Йдеться про рівні права жінок і чоловіків на участь в таких сферах, як освіта, фінанси, ЗМІ, державне управління тощо. Більше того, політика держави, що формується переважно представниками однієї статі, не може відповідати потребам усіх громадян. Отже занижене представництво жінок в органах, що ухвалюють політичні рішення, є ще однією вадою сучасних ліберальних демократій, що можна спостерігати в більшості країн світу.

Таким чином, існують різні типології держав загального добробуту, або соціальних держав. У залежності від того, який підхід практикується у сфері соціального забезпечення населення, можна виокремити такі різновиди держав: 1) „залишковий” – держави, що надають мінімальні гарантії соціальної допомоги; 2) „інституціональний” – держави, що забезпечують певний рівень підтримки. „Залишковий” принцип відрізняється від „інституціонального” тим, у яких сферах держава втручається в гендерне регулювання [4, с. 22].

Останнім часом підходи до типологізації держав загального добробуту отримали подальший розвиток. Пропонуються класифікації за цілою низкою нових ознак: ідеологічне настановлення, географічне положення, мова, релігія, етнічна приналежність тощо. Однак ці класифікації засновуються переважно на економічній спроможності держави, при цьому ігнорується нерівний доступ жінок до громадської і політичної діяльності, до участі у владних структурах і прийнятті рішень.

Нині реалізація принципу рівності поступово стає невід'ємним атрибутом державної політики в усьому світі. Однак ставлення до цієї проблематики з боку урядів європейських країн постійно змінюється, про що свідчить практика створення і подальшого скасування міністерств і відомств, відповідальних за проведення політики рівності статей. Водночас застосування принципу рівності стало поширюватися на все більшу кількість проявів дискримінації як в окремих сферах діяльності, так і відносно різних груп людей. Членство в міжнародних організаціях сприяло усвідомленню важливості феномена дискримінації, що знайшло відображення в національних законодавствах. Уряди різних країн проводять на даному етапі політику рівності, виходячи з власних уявлень, беручи до уваги характерні для певного суспільства соціально-культурні, економічні й політичні стереотипи. Для пояснення поточних і прогнозу майбутніх тенденцій, так само, як і для привернення уваги громадськості до найбільш перспективних стратегій важливий поглиблений аналіз, порівняльні дослідження, побудова класифікацій і теоретичне узагальнення з даної проблематики.

Насамкінець можна зробити наступні висновки. Як відзначають деякі дослідники, держава загального добробуту за своєю природою будується за принципом виключення, тобто вона існує тільки для замкнутого суспільства громадян певної країни. Будь-яке розширення кола одержувачів соціальних благ за межами її безпосередніх членів неминуче призводить до руйнування самої системи.

Система соціального захисту, що асоціюється з поняттям держави загального добробуту, отримала розвиток у повоєнний період, досягла розквіту у 1970-ті роки, у 1980-ті увійшла до смуги кризи, в 1990-ті роки зазнала певного реформування. Саме характер цих реформ змушує деяких дослідників говорити про занепад чи навіть зникнення держави загального добробуту. Але можна прогнозувати, що індивідуальний добробут прийде на зміну добробуту, гарантованого державою. Тобто кожна людина стане відповідальною за власне благополуччя. Скорочення соціального забезпечення в розвинених країнах може призвести до серйозних соціальних проблем, подальшого зростання євроскептицизму, проте в країнах з відносно низьким рівнем забезпечення може відбутися розширення зони соціальної допомоги і об'єму соціального захисту. Та в будь-якому випадку ще рано говорити про занепад держав загального добробуту.

Література:

1. Гендерні аспекти державної служби: Моногр. / За заг. ред. Б. Кравченка. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2002. – 335 с.
2. **Гонюкова Л. В.** Гендерна методика в аналізі державної політики // Збірник наукових праць УАДУ. – 2003. – Вип. 1 – С. 190 – 201.
3. **Дериглазова Л. В.** Закат социальной Европы? // Международный альманах „Європа”. Вип. 3. Тюмень: Изд-во Тюменского государственного университета, 2003. – http://www.tempus.isu.ru/learn_mat.html
4. Обеспечение равенства полов: политика стран Западной Европы / Под ред. Ф. Гардинер. – М.: Идея-Пресс, 2000. – 312 с.
5. Політологічний словник. / За ред. проф. В. І. Астахової та проф. М. І. Панова. –Х.: Прапор, 1997. – 199 с.
6. **Esping – Andersen, G.** The Tree Worlds of Welfare Capitalism. – Cambridge. Polity Press. – 1990.
7. **Leira, A.** Models of Motherhood, Welfare State Policies and Everyday Practices: The Scandinavian Experience. Oslo: Institute for Social Research. – 1989. –<http://www.samfunnsforskning.no>